

תוכן עניינים

2.....	מבוא
3.....	הגדרה עצמית ככלי להקמת מדינה – התפתחות ומהות המושג
5.....	סומליה – סקירה היסטורית
7.....	מבנה השבטים בסומליה והיריבות ביניהם
10.....	מקרה מבחן: הקמת מדינת סומלילנד באמצעות הזכות להגדרה עצמית
10.....	ההצדקה להקמת סומלילנד
16.....	היעדר ההצדקה להקמת סומלילנד
20.....	סיכום
21.....	ביבליוגרפיה
23.....	נספחים

מבוא

מאז ראשית שנות ה-90, לפחות חמישה שבטים מרכזיים בסומליה מתחרים זה מול זה על שליטה באדמות ואזורי מחיה. היריבות השבטית הפכה את סומליה ברבות השנים למדינה הנכשלת מספר אחת בעולם. כתוצאה מכך קבוצות שונות במדינה ניסו לבסס לעצמן אזורי שלטון יציבים יחסית ולהתנתק מהקונפליקט הממושך בסומליה. ואכן בצפון סומליה, שבט איסאק (Isaaq) הצליח לבסס אזור ממשל יציב יחסית בשם סומלילנד – מנותק מסמכויות המדינה סומליה, כאשר הקבוצה הדגישה את זכותה להקמת סומלילנד כחלק מהזכות להגדרה עצמית. במסגרת ההגדרה העצמית, חברי השבט טוענים כי הם חיו מאות שנים בצפון סומליה, חוו הפרות ברורות של זכויות אדם מצד שליט סומליה לשעבר וכעת הם דורשים את זכותם להגדרה עצמית וכינון מדינה עצמאית. אולם הזכות להגדרה עצמית תקפה בין היתר כלפי קבוצות מיעוט שחוו פגיעה חמורה בזכויות אדם כתוצאה מהיותם קבוצת מיעוט, ורק הקמת מדינה עצמאית עבור קבוצת המיעוט תוכל לאפשר להם הגנה קולקטיבית. אולם שבט איסאק איננו מיעוט בסומליה, הפרת זכויות האדם זוהתה עם כלל השבטים במדינה, ואילו באזור סומלילנד ניתן לזהות נוכחות של שבטים נוספים. בהתאם לכך הזירה הבינלאומית מתקשה להכיר בסומלילנד כמדינה עצמאית (Lalos, 2011; Carroll, & Rajagopal, 1992). מצד שני עולה הטענה כי לא רק פגיעה בזכויות אדם בקבוצת מיעוט מאפשרת את הזכות להגדרה עצמית כי גם מצב שבו עם מצוי ברוב מספרי באזור מוגדר (בין אם קיים בו שלטון או לא) זכאי להגדרה עצמית, וכן עמים שהיו תחת משטר קולוניאלי, או עמים שאינם שבעי רצון ממצבם הפוליטי במדינה יכולים לפרוש ממנה ולהקים לעצמם מדינה חדשה (דינשטיין, 1993), מצב שאכן מזכיר את שבט איסאק בסומלילנד.

שאלת המחקר: כיצד המושג "הגדרה עצמית" השפיע על הקמת חבל הארץ "סומלילנד" בסומליה ועל האופן שבו חבל ארץ זה מתקבל בזירה הבינלאומית?

מטרת המחקר: מטרת המחקר היא לבחון את האופן שבו השבט איסאק ניצל את השימוש בזכות ההגדרה העצמית לצורך הקמת מדינה עצמאית וההיפרדות של השבט מהמדינה הנכשלת סומליה. המחקר יציג את היריבות המתמשכת בין השבטים בסומליה, השפעת היריבות על המדינה, והשפעת היריבות על הקמת מדינת סומלילנד על ידי השבט איסאק באמצעות שימוש בגישה הזכות להכרה עצמית.

לצורך בחינת שאלת המחקר יבוצע מחקר עיוני שבו יבוצע שימוש במחקרים אקדמיים קודמים שבחנו את עקרונות ההגדרה העצמית, את המצב בסומליה ואת התפתחות המדינה סומלילנד. לפיכך המחקר הנוכחי תחילה יציג את עקרונות ההגדרה העצמית; לאחר מכן תוצג סקירה של סומליה וסקירת האירועים שהובילו לקריסת המדינה – תוך כדי הבנת מבנה השבטים המורכב במדינה והן ריבוי הקבוצות הלוחמות שהשפיעו הן על יציבות סומליה והן על הקריאה של סומלילנד לעצמאות. לאחר מכן יוצגו הפרקים שבהם יבחנו ההצדקות והיעדר ההצדקה לעצמאות של סומלילנד על בסיס עקרונות ההגדרה העצמית, ההשפעה על סומליה, האזור, והזירה הבינלאומית בכלל. לבסוף יוצג סיכום ותובנות.

הגדרה עצמית ככלי להקמת מדינה – התפתחות ומהות המושג

מטרת הפרק היא להבין את המושג הגדרה עצמית והתפתחותו לאורך השנים. הפרק יפרט כיצד באה לידי ביטוי ההגדרה העצמית בזירה הבינלאומית, מהם חילוקי הדעות בהגדרה זו, ומהן הסיבות שהובילו להתפתחות המושג הגדרה עצמית. העולם האקדמי טרם הגיעה לקונצנזוס אודות המושג הגדרה עצמית שכן היבטים פוליטיים, חברתיים ומשפטיים הקשו על קביעת המושג. עם זאת ישנה תמימות דעים כי הגדרה עצמית נקשרת עם המושג ריבונות. נויברגר (Neuberger, 1995: 298) טוען כי ישנן שתי תפיסות מרכזיות בהגדרה עצמית: הגדרה עצמית חיצונית ופנימית. התפיסה הרווחת של המושג הגדרה עצמית חיצונית נקשרת ברעיון כי זכותם של בני אדם לבחור את הריבונות בה הם חיים. בהקשר זה עולים דילמות רבות, האם מדובר על בני אדם יחידים, קבוצות שונות, ומהו המכנה המשותף בהם. ההגדרה העצמית עשויה להביע את זכותם של אנשים הרואים את עצמם במסגרת עם אחד עם תכונות חברתיות, תרבותיות, דתיות והיסטוריות משותפות, המנסים להביע את זכותם למדינה עצמית בין אם מדובר באוטונומיה עצמאית בתוך מדינה קיימת או בין אם בעיצוב מדינה חדשה לחלוטין. לעומת זאת הגדרה עצמית פנימית נקשרת עם הרעיון לפיו זכותם של בני אדם לבחור את צורת השלטון שלהם – דמוקרטי, מונרכי, בחירת המנהיג וכדומה. כך או כך, הגדרה עצמית עוזרת לעצב מחדש את הפוליטיקה האזורית על-ידי הקמת ישויות ומדינות ריבוניות חדשות.

נויברגר (Neuberger, 1986: 7-8) מדגיש כי ההגדרה העצמית נתפסת במונחים של ריבונות ואופוזיציה לפיהם קבוצה של אנשים מעוניינים להיות חופשיים ולפעול בעצמם באופן אוטונומי וריבוני וללא השפעה והתייחסות לאחרים בדגש על התנתקות מקבוצות פוליטיות המחזיקות בשלטון. כך למשל נויברגר מתרכז במדינות אפריקה שחוו לאורך שנים נוכחות של קולוניות מערביות. בהתאם לכך כאשר העמים האפריקנים החלו להעלות דרישה להגדרה עצמית אלה הדגישו את הניסיון להשתחרר משליטה ונוכחות אירופאית במובנים צבאיים, פוליטיים, כלכליים, חברתיים ותרבותיים. תהליך זה התרחש גם בקולוניות אסייתיות שבו חברות אסייתיות ביקשו להשתחרר מהשליטה של הנוכחות המערבית באזור, וליצור בעצמם שטחים ריבוניים ואוטונומיים עם מאפייני תרבות, פוליטיקה וחברה המזוהים עם החברה המקומית ומעוצבים על ידי החברה המקומית.

השאלה המרכזית שעולה מתחום ההגדרה העצמית היא מי זכאי להגדרה עצמית, והאם כל קבוצת אנשים המחליטה להקים מדינה או להתנתק ממדינה זכאית להגדרה עצמית? מבחינת המשפט הבינלאומי, הזכות להגדרה עצמית הפכה לחלק מחוק בינלאומי כתוב כאשר העצרת הכללית של האו"ם בשנת 1945 זיהתה את הזכות להגדרה עצמית ואילו באמנת האו"ם לזכויות כלכליות, סוציאליות ותרבותיות (1966), מצוין כי: "לכל העמים קיימת זכות הגדרה עצמית. מכוח אותה זכות, הם מגדירים באופן חופשי את מעמדם הפוליטי ושוקדים באופן חופשי על פיתוחם הכלכלי, הסוציאלי והתרבותי." זאת אומרת כי קבוצת אנשים הרואה את עצמה כעם המזוהה עם מאפיינים משותפים רבים כדוגמת תרבות, היסטוריה, דת וכדומה, יכול על-פי חוק לקרוא להגדרה עצמית ולזכות לעצמאות ריבונית. זכות ההגדרה העצמית ניתנת לאנשים ועמים ללא קשר לתנאים הסוציאליים והכלכליים שבהם הם נמצאים. המאפיין הקריטי בזכותו של עם להגדרה עצמית הוא הגיבוש שלו תחת מכנה משותף. קבוצת אנשים הרואה את עצמה מגובשת כעם היושבת באזור טריטוריאלי מוגדר ומגובש זכאית להגדרה עצמית, אולם במידה ומדובר על עם המצוי בפזורה